

Νεκροταφείο Τύμβων Μερόπης.

Μετά την ανακάλυψη μεγάλου νεκροταφείου τύμβων προϊστορικών χρόνων, με χρήση ως και τόν 4ο αιώνα π.Χ., στην άκριτική περιοχή της Μερόπης Πρωγονίου Ίωαννίνων, άνοιγονται καινούριες προοπτικές στην έρευνα της προϊστορικής Ήπειρου.

Ή συνέχιση της έρευνας ελπίζεται ότι θά δώσει νέα στοιχεία σχετικά με τη μετακίνηση τών φύλων στη σκοτεινή περίοδο μεταξύ 12ου και 10ου αιώνα π.Χ. Τήν άνασκαφή διεξάγει ο κ. Η. Άνδρου.

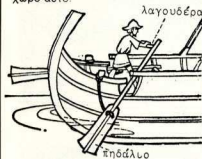
Μινωικός οικισμός στη Δ. Κρήτη

Σημαντική θεωρείται ή έντόπιση και άποκάλυψη του Μινωικού οικισμού στην κορυφογραμμή του Σαμωνά Άποκροώνου, στη Δ. Κρήτη, γιατί πρόκειται για οικισμό ανεξάρτητο από τά μεγάλα άνακτορικά κέντρα. Άποκαλύφθηκαν κτίρια μεταξύ τών οποίων και ένα διώροφο σπίτι με άποθηκες γεμάτες πιθάρια. Ή μελέτη τών κτιρίων τοποθετεί τήν καταστροφή τους γύρω στο 1300-1200 π.Χ., περίοδο μεγάλων άνακατατάξεων (καταστροφές, έγκαταλείψεις) στο νησί και φέρνει στο φώς πληροφορίες για τήν καθημερινή ζωή στην Κρήτη, επειδή άκριβώς δέν έχουμε να κάνουμε με μεγάλο άνακτορικό κέντρο.

Βραχογραφίες του Παγγαίου.

Σέ σπήλαια του Παγγαίου άνακαλύφθηκαν βραχογραφίες. Τά άκτιογραφήματα αυτά που βρέθηκαν στην περιοχή Κρουονερίου ίσως μάς δώσουν τήν άπάντηση για τούς πρώτους κατοίκους του χώρου. Πρέπει

βέβαια να μελετηθούν πρώτα. Είναι κάπως νωρίς για να καταλήξουμε σε συμπεράσματα. Πάντως, ή διασπορά τέτοιων μαρτυριών (βραχογραφιών) στην Α. Μακεδονία δείχνει κάποια όμοιογένεια «πολιτιστική» στο χώρο αυτό.

Σημαντική αρχαιολογική ανακάλυψη.

Στη Μασσαλία (Γαλλία) βρέθηκαν έπιτά ναυαγία από ρωμαϊκά έμπορικά πλοία που χρονολογούνται γύρω στο 160-180 (2ος αι. μ.Χ.). Τό σημαντικό εύρημα ύπήρξε τό «πηδάλιο-κουπί» μήκους 1,60 μ. και 38 εκ. πλάτους. Είναι τό πρώτο πηδάλιο αυτής της εποχής που σώθηκε. Τή χρήση του τή νηριζίσαμε μόνο από άπεικονίσεις. Πρόκειται για δύο κουπιά που βρίσκονται δεξιά και άριστερά στο πίσω μέρος του πλοίου και που ό κυβερνήτης μεταχειρίζεται έναλλάξ, ανάλογα με τόν άνεμο.

Οι πολεμιστές του Ριάστε

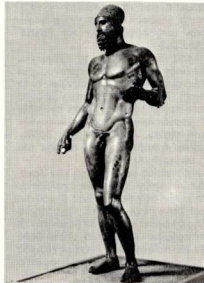
Κυκλοφόρησε πρόσφατα στην Ίταλία ένα μικρό έντυπο (16 σελίδες) τό όποιο περιέχει πληροφορίες για τά δύο χάλκινα έλληνικά άγάλματα που βρέθηκαν στη θάλασσα περιοχή της Κοινότητας του Riace Καλαβρίας (βλ. Άρχαιολογία 1, σελ. 85). Στο έντυπο αυτό δίνεται σύντομο ιστορικό της άνεύρεσης και τών εργασιών συντήρησης από τούς Άρχ. Έφθρους G. Foti και F. Nicosia.

Τά δύο αυτά χάλκινα άγάλματα βρέθηκαν τυχαία, στις 16 Αύγουστου 1972 από έναν έρασιτέχνη ύποβρύχιο ψαρά, 300 περίπου μέτρα από τήν άκτή της Riace Marina στην Καλαβρία, σε βάθος 7-8 μέτρων. Άνασφρήκταν από τό βυθό, όπου τά είχε μισοσκεπάσει ή άμμος, στις 20-21 Αύγουστου.

Οί δύο άνδρικές μορφές, ύψους 2 μέτρων περίπου, είναι γυμνές. Άρχικά πρέπει να ήταν όπισθήμενες, να κρατούσαν άπειδα και δόρυ.

Ό πρώτος πολεμιστής (Α) έχει πλούσια κυματιστή κόμη που συγκρατείται από ταινία ενώ ό δεύτερος (Β) φοράει κρόνος άττικού τύπου. Και τά δύο άγάλματα φέρουν άκόμα, στο κάτω μέρος τών ποδιών τους, ύπολείμματα από τούς μολύβδινους συνδέσμους που τά στερέωναν στη βάση τους.

Τό τυχαίο αυτό εύρημα μπορεί να συγκριθεί μόνο με τόν Ποσειδώνα του Άρτεμισίου (Έθν. Άρχαιολογι-

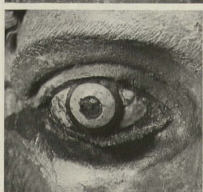
κό Μουσείο) ή με τον 'Ηνίοχο των Δελφών. Πρόκειται για έργα χαλκοπλαστικής εξαιρετικής τέχνης, προερχόμενα ίσως από άττικό εργαστήριο.

'Εντυπωσιακή είναι η καλή κατάσταση στην οποία βρέθηκαν τα δύο αυτά αγάλματα και που όφειλεται, προφανώς στο γεγονός ότι τα είχε σκεπάσει άμμος, προστατευόντάς τα από τη βλαβερή επίδραση των διαφόρων μικροοργανισμών του θαλάσσιου βυθού.

'Αφού άνασφύθηκαν τα αγάλματα, άρχισαν υποβρύχιες έρευνες για την άνευρεση του ναυαγίου. Στην άρχη, δέν βρέθηκαν παρά τριάντα περίπου μολύβδινα κρίκια που προέρχονταν από τα σκονιά των πανιών του πλοίου. 'Αργότερα όμως βρέθηκε και η λαβή από την άσπια του πολεμιστή (Α).

Οι εργασίες συντήρησης των μοναδικών αυτών χάλκινων αγαλμάτων άρχισαν στο Regglio (για 2 χρόνια) και συνεχίστηκαν στα εργαστήρια της Φλωρεντίας που διέθεταν τόν άπαιτούμενο εξοπλισμό (1975-1980).

Σε μία πρώτη φάση έγινε μηχανικός καθαρισμός για νά άπλευρωθεί η επιφάνεια από τήν άμμο και τή χαλί-

κια που είχαν έπικολληθεί. Κατόπιν έγινε ραδιογράφηση με άκτινες γ για νά διαπιστωθεί η έσωτερική κατασκευή και οι ένδεχόμενες βλάβες. 'Η εξέταση αυτή έδωσε σημαντικές πληροφορίες για τήν τεχνολογία τής χύτευσης του χάλκου και έπέτρεψε τή διάγνωση ότι ο πήχυς του άριστερου χεριού του πολεμιστή (Β) δέν άποτελεί μέρος τής άρχικής κατασκευής, άλλα προστέθηκε σε μία έπόμενη φάση. Μετά από αυτές τής διαπιστώσεις συνεχίστηκε ο μηχανικός καθαρισμός (νυστέρι, πεπιεσμένος άερας, ύπερηχοί). Καθώς όρισμένα σημεία του χάλκου είχαν ύποσται μεγάλη φθορά, ο καθαρισμός άπαίτησε εξαιρετική προσοχή. Τά άποτελέσματα ύπήρξαν ιδιαίτερα έντυπωσιακά γιατί άποκάλυψαν ότι όρισμένα μέρη των αγαλμάτων είναι κατασκευασμένα από διαφορετικά υλικά: Τά χείλη και οι θηλές από όρείχαλκο, τά δόντια του (Α) και οι βλεφαρίδες και των δύο πολεμιστών από άσημι, ενώ τά μάτια έχουν φτιαχτεί από έλεφαντόδοντο, ασβεστόλιθο ήλεκτρο και υαλομαζα.

Παράλληλα πρός τόν καθαρισμό έφαρμόστηκε και μία μέθοδος συντήρησης (Β70) με έμβύθιση των αγαλ-

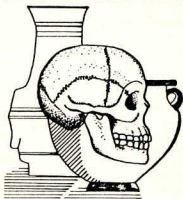
μάτων μέσα σε μεγάλους κάδους ειδικά κατασκευασμένους. Στις περιχές όπου έπισμάνθηκε όξειδωση (κυκλικό φαινόμενο) χρησιμοποιήθηκε βενζοτριάζλη. 'Η παραμονή των αγαλμάτων σε υγρό θάλαμο έδειξε επίσης ότι στο έσωτερικό τους εξακολουθούσε η ένέργεια τής όξειδωσης. Κρίθηκε, λοιπόν, άπαραίτητο νά καθαριστεί και η έσωτερική επιφάνεια, έγχείρημα που παρουσίαζε ιδιαίτερες δυσκολίες. 'Αποφασίστηκε νά αφαιρεθούν οι μολύβδινοι σύνδεσμοι από τό κάτω μέρος των ποδιών των δύο πολεμιστών. 'Αφαιρέθηκαν οι ένζες ούσιες που ύπήρχαν στο έσωτερικό των αγαλμάτων (άμμος και ούσιες που όφειλόταν στην τεχνική τής χύτευσης του χάλκου οι όποιες θά μελετηθούν με τή σειρά τους) με τή βοήθεια εργαλείων ειδικά κατασκευασμένων γι' αυτόν τόν σκοπό. Κατόπιν επαναλήφθηκε η μέθοδος Β 70 και η επάλειψη μερών τής επιφάνειας με Paraloid Β 72 κάτω από συνεχή έλεγχο. Τέλος, στο έντυπο σημειώνεται ότι μεγάλη σημασία, για τή διατήρηση των αγαλμάτων, έχει ο κλιματισμός τής αίθουσας όπου έκτίθενται οι δύο πολεμιστές. Τονίζεται όκμα ότι πρέπει νά άποφευχθεί κάθε μετακίνηση, γιατί οι αλλαγές θερμοκρασίας και ύγρασίας στις όποιες θά έκπεθούν ένδέχεται νά καταστρέψουν τή μοναδικά αυτά έργα που διατηρήθηκαν περισσότερο από είκοσι τέσσερις αιώνες, στο βυθό τής 'Αδριατικής.

Χ. ΒΕΛΙΣΣΑΡΟΠΟΥΛΟΣ

Μουσείο 'Ολυμπίας

'Ανοιξαν οι αίθουσες του Μ. 'Ολυμπίας με τή γλυπτά των άετωμάτων, σε νέα διάταξη, πολύ ένδιαφέροντα, που όφειλεται στο Γενικό 'Επιθεωρητή 'Αρχαιοτήτων κ. Νικ. Γαλιούρη. Θυμίζουμε πώς η άνασκαφή τής 'Ολυμπίας είναι μία από τής παλιότερες συστηματικές άνασκαφές τής 'Ελλάδας (1875-1881) και παραμένει ύπόδειγμα άνασκαφικού έργου. 'Οφείλεται στη Γερμανική 'Αρχαιολογική Σχολή.

ΣΥΝΕΔΡΙΑ

ΧΙ Διεθνές Συμπόσιο για την "Υατερη Νεολιθική και την 'Εποχή του Χαλκού.

Στην Ξάνθη έγινε από τις 4 ως τις 10 Οκτωβρίου 1981 το ΧΙ Διεθνές Συμπόσιο για την "Υατερη Νεολιθική περίοδο και την Πρώμη 'Εποχή του Χαλκού. Το Συμπόσιο οργάνωσε, με τρόπο άψογο, το Διεθνές Δημοκρίτειο Ίδρυμα και το Ανθρωπολογικό Μουσείο της Ξάνθης.

Τό ειδικότερο θέμα του Συμποσίου ήταν **Η περιοχή του Δούναβη και το Αίγαιο στην "Υατερη Νεολιθική και στην 'Εποχή του Χαλκού — αρχαιολογικά και ανθρωπολογικά προβλήματα.** Όπως είναι φυσικό, συγκέντρωσε τό ενδιαφέρον έρευνητών από τις Βαλκανικές χώρες και από χώρες της Ανατολικής Εύρωπης που ασχολούνται με τό θέμα. Συνολικά έγιναν 55 ανακοινώσεις από τις οποίες οι 33 από αρχαιολόγους χωρών των Βαλκανίων και της Ανατολικής Εύρωπης. Οι υπόλοιπες από άλλες χώρες, κυρίως τη Γερμανία (14). Μικρή ήταν ή ελληνική συμμετοχή, που αντιπροσωπεύτηκε με τρεις μόνο ανακοινώσεις.

Οι ανακοινώσεις έδωσαν την ευκαιρία να σχηματιστεί μια εικόνα του σημείου που βρίσκονται σήμερα οι έρευνες γύρω από τό σημαντικό χώρο του Δούναβη και του Αιγαίου, που από πολύ νωρίς έχει συγκεντρώσει τό ενδιαφέρον της προϊστοριολογικής έρευνας στην Εύρωπη. Ειδικότερα διαγράφηκε κάποια εικόνα της προϊστοριολογίας των 'Ανα-

τολικών χωρών, για την οποία κάθε πληροφορία είναι πάντα χρήσιμη και έννημερωτική.

Τά θέματα των ανακοινώσεων μπορούν συνοπτικά νά καταταγούν στις παρακάτω ομάδες: 1) Προβλήματα χρονολόγησης, είτε με φυσικές μεθόδους (άνθρακας 14), είτε με στρωματογραφικές και τυπολογικές συγκρίσεις, 2) Πολιτιστικές συσχετίσεις ανάμεσα στα Βαλκάνια στο Δούναβη και στό Αίγαιο, που αποτέλεσε τη μεγαλύτερη, αριθμητικά, θεματική ομάδα του Συμποσίου και 3) Ανακοινώσεις άνασκαφικών έρευνών, όρισμένες από τις οποίες άφορούσαν στην παρουσίαση νέου αρχαιολογικού υλικού, ενώ ένας μικρός αριθμός ανακοινώσεων προσπάθησε νά τοποθετήσει θεωρητικά προβλήματα γύρω από τη μελέτη πολιτιστικών λεψάνων. Νάντως ή θεωρητική έρευνα, αντίθετα με τις τάσεις της σύγχρονης αγγλοσαξονικής αρχαιολογίας, δέν φάνηκε νά παίζει σημαντικό ρόλο στην αντιμετώπιση των θεμάτων, που — έκτός από πολύ λίγες εξαιρέσεις — εμφανίστηκαν όμοιογενείς και κινήθηκαν σ' ένα πραγματιστικό επίπεδο, από τό όποιο όμως, άς σημειωθεί, ιδιαίτερα στην περίπτωση της δεύτερης θεματικής ομάδας, δέν έλειπαν οι αισιπήρες θεωρητικές παραδοχές.

Οι κυριότερες άπ' αυτές ήταν ή εύρύτατη χρήση της έννοιας του «πολιτισμού» (culture), που ταυτίζεται με μία ομάδα τυπικών αντικειμένων και που αποτελεί τη βάση για συγκρίσεις με άλλους «πολιτισμούς» και για χρονολογικό προσδιορισμό. Άκόμη ή τάση νά ταυτίζονται τά ένθικα όρια των ομάδων - φορέων του «πολιτισμού» με την αρχαιολογική, δηλαδή την πολιτιστική εικόνα. Στο σημείο αυτό ήταν ιδιαίτερα διδακτική ή ανακοίνωση του καθηγητή Nandris σχετικά με την παρατηρούμενη διαφορά ανάμεσα σε μία «αρχαιολογική» εικόνα και σε μία πολιτιστική πραγματικότητα, έτσι όπως διαγράφεται μέσα από μία εθνογραφική καταγραφή των σύγχρονων νομάδων των Βαλκανίων.

Όχι λιγότερο κυρίαρχο στοιχείο θεωρητικής ύποδομής ήταν ή προσπάθεια της διαπίστωσης πολιτιστικής επίδρασης μέσα από τη διασπορά των τύπων των αντικειμένων. Όρισμένες φορές άκόμη και μόνο ή εξακρίβωση — κατά τόν μελετητή — χαρακτηριστικών όμοιοτήτων ανά-

μεσα σε αντικείμενα που προέρχονται από διαφορετικούς «πολιτισμούς» άρκούσε για νά τεκμηριώσει την άλληλεπίδρασή τους. 'Η πολιτιστική επίδραση, που με τόν τρόπο αυτό προσδιορίζεται, θεωρήθηκε συχνά ως τό αποτέλεσμα κάποιας μετανάστευσης ομάδων ανθρώπων, ενώ τά ίδια τά αντικείμενα, ως ή «ύλοποίηση» της διαδικασίας αυτής. Όσον άφορά τις μεθοδολογικές επιλογές, κυριάρχησε ή τυπολογική κατάταξη και ή χρονολόγηση των αντικειμένων, με βάση τη στρωματογραφική άκολουθία και την τυπολογική σύγκριση.

Οι περισσότεροι έρευνητές απέφυγαν στις ανακοινώσεις τους νά περιλάβουν στοιχεία που έχουν σχέση με την άποκατάσταση του φυσικού περιβάλλοντος και γι αυτό τό λόγο άπουσίασαν συλλογισμοί που στριβόζονται σε τέτοια δεδομένα, που ώστόσο σήμερα δέν θεωρούνται ότι έχουν μικρότερη σημασία από τά «πολιτιστικά» δεδομένα, δηλαδή τά αρχαία αντικείμενα καθεαυτά. Οι πολύ λίγες ανακοινώσεις που αναφέρθηκαν στό σημαντικό θέμα κοινωνικής δομής και της οικονομικής βάσης του προϊστορικού πολιτισμού της περιοχής αυτής ή στό θέμα του προσδιορισμού της διαδικασίας του πολιτιστικού φαινομένου αποτέλεσαν όπωδηπότε έξοχιση στη συνολική εικόνα των ανακοινώσεων αυτής της ομάδας.

Στην τρίτη ομάδα εισηγήσεων (άνασκαφικές έρευνες) έγιναν σημαντική άνακοινώσεις. 'Ιδιαίτερα έντύπωση έκανε ή παρουσίαση των γερμανικών άνασκαφών στον Καστανά (Κεντρική Μακεδονία, περιοχή του ποταμού Άξιού) για την πληρότητά της και για τόν πλούτο των πληροφοριών σχετικά με τη γεωλογική διαμόρφωση της περιοχής, τό άρχαιοπεριβάλλον και την αρχαιοβοτανολογική και αρχαιοζωολογική μελέτη του οικισμού. Σημαντική επίσης ήταν ή παρουσίαση των νεολιθικών νεκροταφείων της Σουφλί - Μαγούλας και της Πλατείας - Μαγούλας Ζάρκου της Θεσσαλίας, που άποτελούν μοναδικό εύρημα. Άξιοσημείωτη τέλος ήταν και ή άνακοίνωση των άνασκαφών της Δήμητρας ('Ανατολική Μακεδονία), όπου για πρώτη φορά σε ελληνική άνασκαφή έγινε συστηματική προσπάθεια για την άποκάλυψη όσο τό δυνατόν περισσότερων στοιχείων του φυσικού

περιβάλλοντος και χρησιμοποιήθησαν νέες μέθοδοι για το σκοπό αυτό. Συμπερασματικά είναι δυνατό να γίνουν μερικές διαπιστώσεις: 1) Η πλειοψηφία των έρευνών είναι περιοχής που καλύφθηκε από το Συμπόσιο της Ξάνθης έδειξε να είναι στραμμένη αποκλειστικά σε μία προσπάθεια έντοπισμού ενός περισσότερο εκτεταμένου, τόσο αριθμητικά όσο και γεωγραφικά, αρχαιολογικού υλικού και ενός δικτύου συσχετίσεων που πολλές φορές καλυπτεί τεράστιες αποστάσεις. Αναμφίβολα στην κατεύθυνση αυτή συνετέλεσε και το κεντρικό θέμα του Συμποσίου, που είχε έναν φανερό προσανατολισμό σε προβλήματα τέτοια είδους. 2) Η προσπάθεια αυτή καταβλήθηκε μέσα στα πλαίσια μιας διαπολιτισμικής - συγκριτικής μεθοδολογίας, που στηρίζεται μόνο στα αρχαιολογικά αντικείμενα, προσθέτοντας στοιχεία στο οικοδόμημα των πολιτιστικών συσχετίσεων, όχι χωρίς κάποια μονομέρεια, ενώ παράλληλα τα δεδομένα μιας συνολικής άποκατάστασης της προϊστορικής ζωής (φυσικό περιβάλλον, παραγωγικές ηγέτες, κοινωνική δομή, ιδεολογία) μένουν έξω από μία τέτοια οπτική. 3) Αντιμετωπίζει, μέχρι στιγμής, το κυρίαρχο για τη σύγχρονη προϊστορική αρχαιολογία πρόβλημα της πολιτιστικής αλλαγής, που αναπόφευκτα διαπιστώνεται κατά τη διάρκεια της μελέτης του αρχαιολογικού υλικού, μέσα από θεωρητικές έννοιες, ή ικανότητα των οποίων να ανταποκριθούν στην πολυπλοκότητα του φαινομένου άμφισβητείται στις μέρες μας πολύ συχνά και πολύ βάσιμα. 4) Η μικρή συμμετοχή Έλλήνων στο Συμπόσιο είναι μία ένδειξη της δυσκολίας της ελληνικής αρχαιολογίας να παρακολουθήσει τόσο την πρακτική των ξένων συναδέλφων, όσο και τον αντίλογο που μπορεί να προκύπτει από μία τέτοια πρακτική.

Κώστας Κωτσάκης
Αρχαιολογός

16ο Διεθνές Συνέδριο Μεσαιωνικών Σπουδών Western Michigan University, Kalamazoo, ΗΠΑ 7-10 Μαΐου 1981

Τό 16ο Δ.Σ.Μ.Σ. είχε ως θέμα: «Μεσαιωνική αρχαιολογία και μεσαιωνική

οικολογία». Το έτησιο αυτό συνέδριο συγκεντρώνει κάθε χρόνο γύρω στους 1.500 ειδικούς απ' όλο τον κόσμο. Φέτος, για πρώτη φορά, ήταν αφιερωμένο στην αρχαιολογία, αλλά όχι αποκλειστικά. Από το θέμα και μόνο του Συνεδρίου φαίνεται πως οι οργανωτές του θέλησαν να εφαρμόσει διεπιστημονική συνεργασία. Οι ανακοινώσεις του Συνεδρίου χωρίστηκαν σε πέντε ενότητες. 1) Θέματα σχετικά με τις σύγχρονες τάσεις και το μέλλον της μεσαιωνικής αρχαιολογίας, 2) Οργάνωση των έρευνών και περιβαλλοντολογικές μεταβολές, 3) Η αλλαγή των διαφόρων συστημάτων (κλιματολογικό, υδρογραφικό, εδαφολογικό, μορφολογικό και τεχνολογικό), 4) Εφαρμογές και συνεργασίες και τέλος 5) Θέματα σχετικά με τα συστήματα οικισμών και τη συνεργασία που έχουν εφαρμόσει οι Γάλλοι (Βουργουνδία) και οι Ίταλοι μελετητές.

Το επόμενο Δ.Σ.Μ.Σ. που θα πραγματοποιηθεί στις 6-9 Μαΐου 1982 θα έχει ως θέμα: Πέρα από τον αστικό και αγροτικό οικισμό, συσχέτιση πόλης και υπαίθρου.

Β' Συμπόσιο Βυζαντινής και Μεταβυζαντινής Αρχαιολογίας και Τέχνης της Χριστιανικής Αρχαιολογικής Έταιρείας (Χ.Α.Ε.).

Στην προσπάθειά της για την τόνωση της έπιστημονικής έρευνας στον τομέα της, η Χ.Α.Ε., οργανώνει το Β' Συμπόσιο που θα γίνει στην ΄Αθήνα στις 9-11 Ἀπριλίου.

Οι δύο πρώτες μέρες θα είναι αφιερωμένες σε ποικίλες ανακοινώσεις, ενώ η τρίτη θα αφορά ένα μόνο γενικό θέμα: τα «Κύρια καλλιτεχνικά ρεύματα στη ζωγραφική του 13ου αιώνα στην Έλλάδα».

(Οι δηλώσεις συμμετοχής και οι τίτλοι των ανακοινώσεων θα άπευθύνονται στο Βυζαντινό Μουσείο: Γραμματεία του Β' συμπόσιου της Χ.Α.Ε., Λεωφ. Βασιλίσσης Σοφίας 22, Ἀθήνα Τ.Τ. 139).

ΒΙΒΛΙΑ

Ἡ ἀθηναϊκή περιπέτεια

40 αἰῶνες ἀθηναϊκῆς ζωῆς

Γεώργιος Κορομηλάς - Λάμπρος Κορομηλάς

Ἀθήνα 1981

Κυκλοφόρησε τὸ δίτομο ἔργο «Ἡ ἀθηναϊκή περιπέτεια» τῶν ἱστορικῶν τῆς Ἀθήνας Γεώργιου καὶ Λάμπρου Κορομηλά μετὴν ἐπιμέλειας τῆς Μαρίαςνας Κορομηλά. Πρόκειται γιὰ μία ἱστορική ἀφήγηση πᾶνω στὸς 40 αἰῶνες ζωῆς τῆς Ἀθήνας — ἀπὸ τὴν προϊστορία μέχρι τὸ 1834 ποὺ γίνεται πρωτεύουσα τοῦ νεοελληνικοῦ κράτους.

Κεντρικὴ ἰδέα τῶν συγγραφέων εἶναι ὅτι, μέχρι τὸ 1834, ἡ Ἀθήνα καὶ οἱ Ἀθηναῖοι εἶχαν μίᾳ προσωπικὴ καὶ ἀμετασχημάτιστη ἀποκατῆς νὰ εἶναι λίγο πολὺ κύριοι τῆς τύχης τῆς πόλης τους. Αὐτὴ ἡ σχέση ἀλλάζει μετὰ τὴν μεταφορά τῆς πρωτεύουσας τὸν νεοσύστατο κράτος στὴν Ἀθήνα κι εἶται, ὅπως γράφουν καὶ στὸν ἐπίλογο τοῦς οἱ συγγραφεῖς, «τὸ φθινόπωρο τοῦ 1834, κλείνει ἡ ἀθηναϊκὴ περιπέτεια... ἡ Ἀθήνα δὲν ἀνήκει πιά στὸς Ἀθηναῖους. Ἡ περιπέτεια τῶν Ἀθηνῶν θὰ ἀκολουθήσει τὴν ἄλλη, τὴ μεγάλη νεοελληνικὴ περιπέτεια. Ὅλα θὰ ἀρχίσουν καὶ θὰ καταλήγουν ἐδῶ στὴν πρωτεύουσα. Μὰ οἱ Ἀθηναῖοι πιά θὰ εἶναι ἀπλῶς οἱ κάτοικοι τῆς πρωτεύουσας. Προσφυγομάνη ἡ Ἀθήνα, πάντα, ἐξέσθη τὸς νεοφερμένους καὶ ἔγινε αὐτὴ κέντρο ὅλων τῶν Ἑλλήνων, μόνο ποὺ οἱ Ἀθηναῖοι ἔχσαν γιὰ πάντα τὴν πόλη τους».

Τὸ βιβλίο ἔχει ῥαῖα εἰκονογράφηση μετὰ σκηνῆς τῆς καθημερινῆς ζωῆς στὴ διάρκεια τῆς ἱστορίας τῆς Ἀθήνας, ἀπὸ ἄγγελι, γραβούρες, σχέδια καὶ ἀναπαραστάσεις, ποὺ συμπληρώνουν τὸ κείμενο. Εἶναι ἓνα βιβλίο ποὺ διαβάζεται ἀπ' ὅλους, ειδικῶς καὶ μὴ, προσφέροντας πλῆθος πληροφοριῶν γιὰ τὴν πόλη τῆς Ἀθήνας.

Ὁ Σιναιτὴς Χατζηκυριάκης ἐκ Χώρας Βουρλά,

Γράμματα - Ξυλογραφία 1688-1709

Ἐπιμέλεια Ντόρη Παπαστράτου

Ὁ Σιναιτής ΧΑΤΖΗΚΥΡΙΑΚΗΣ ἐκ Χώρας Βουβούλας

ΕΡΜΗΣ (Σιναιτική)
1981

ΕΡΜΗΣ (Σιναιτική)

ΕΡΜΗΣ (Σιναιτική)

Ἑρμῆς, Ἀθήνα 1981

«Ὁ σιναιτής Χατζηκυριακῆς Βουβουλιώτης, ἔτσι ὡπως τὸν ἐμφανίζουν τὰ εὐρήματα πού συγκεντρώνονται σ' αὐτό τὸν τόμο, ἔμπορος, σταμπάδορος, ἐκπρόσωπος τῆς σιναιτικῆς ἀδελφότητας καὶ ἀκαταπόντης ταξιδιώτης πού ὀργάνει τὴν Ἀνατολικὴν Εὐρώπη καὶ τὰ δυτικὰ παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, δεῖχνει νὰ εἶναι μία ἀπὸ τίς πολύ συναρπαστικῆς μορφῆς τοῦ ἑλληνισμοῦ στὰ τέλη τοῦ 17ου καὶ στίς ἀρχές τοῦ 18ου αἰώνα.

Μέχρι σήμερα, τὸ ὄνομα τοῦ Χατζηκυριακῆ ἦταν γνωστὸ μόνο ἀπὸ τίς ἐπιγραφές πού συνοδεύουν τέσσερις θρησκευτικῆς παραστάσεις πού εἶχε παραγγεῖλει ὁ ἴδιος στὴ Λεσόπηλ τῆς Πολωνίας γιὰ νὰ τίς ἀφιερῶσει στὴ Μονὴ τοῦ Σινᾶ... Ἐδῶ ἀρχίζουν καὶ τελειώνουν οἱ γνώσεις μας γιὰ τὸν ἄνθρωπο αὐτόν. Τώρα μποροῦν νὰ συμπληρωθοῦν οἱ πενήρεις αὐτῆς εἰδήσεις καὶ χάρη σὲ νέα εὐρήματα πού ἐπισημάνθηκαν, νὰ ἀποκατασταθεῖ μὲ ἰκανοποιητικὴ πληρότητα ἡ βιογραφία του καὶ ἡ συμβολὴ του στὴ διάδοση τῶν ἑυλογημάτων».

Archaeology Underwater: An Atlas of the World's Submerged Sites.

Muckelroy Keith

Mc Graw-Hill, New York, 1980

Ἵπποβρύχια ἀρχαιολογία: Ἐνας ἀτλας τῶν βυθισμένων θέσεων στὸν κόσμο.

Πρόκειται γιὰ μία σωστὴ — ὀχι ἐξωχυστικὴ — καταγραφή τῶν ναυαγίων καὶ βυθισμένων κτισμάτων σ' ὄλον τὸν κόσμο.

Πῶς εἶδαν οἱ ξένοι τὴν Ἑλλάδα τοῦ '21.

Τόμος 3ος 1823-1824

Κυριάκος Σιμόπουλος

Ἀθήνα 1981

Κυκλοφόρησε ὁ 3ος τόμος τοῦ σημαντικοῦ αὐτοῦ ἔργου πού περιλαμβάνει ἀπομνημονεύματα, χρονικά, ἠμερολόγια, ὑπομνήματα, ἀλληλογραφία ἐβελοντῶν, διπλωματῶν, εἰδικῶν ἀπεσταλμένων, περιηγητῶν, πρακτῶν κ.ἀ., καὶ ἀποτελεῖ συμβολὴ στὴ γνῶση τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας τῶν Νεοτέρων Χρόνων (Τόμος Α', 1821-1822, Ἀθήνα 1979, Τόμος Β', 1822-1823, Ἀθήνα 1980).

Ἀνθρωπολογικά Περιοδικὴ ἔκδοση θεωρίας καὶ πρακτικῆς βόλος - Θεσσαλονίκη (τετραμηνιαία ἐκδ.)

Κυκλοφόρησε τὸ 2ο τεῦχος τοῦ περιοδικοῦ «ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΚΑ» πού ἐκδίδεται στὴ Θεσσαλονίκη ἀπὸ ὁμάδα ἀρχαιολόγων, ἀνθρωπολόγων καὶ θετικῶν ἐπιστημόνων.

Ἀντίθετα μὲ ὅ,τι συμβαίνει εἰς εὐδὴκά περιοδικὰ τοῦ ἐπιστημονικοῦ αὐτοῦ χώρου στὴν Ἑλλάδα, τὰ ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΚΑ δὲν συνδέονται μὲ κάποιο φορᾶ ἀρχαιολογικῆς ἐρευνας (ὡπως π.χ. ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ὑπηρεσία) καὶ τὸ κοινὸ σημεῖο τῶν συνεργατῶν βρίσκεται περισσότερο στίς κοινές θεωρητικῆς καὶ μεθοδολογικῆς παραδοχές, παρά στὴν ἀπασχόληση μὲ ὅμοιο ἀντικείμενο ἐρευνας. Μέσα ἀπὸ τὴ θεματικὴ διεύρυνση καὶ τῆ θεωρητικὴ ὁμοιομορφία ἐπιχειρεῖται ἡ προώθηση ἀπόψεων πού ἀντιμετωπίζουν τὴν ἀρχαιολογικὴ πληροφόρια ὡς ἓνα μέσο γιὰ τὴν προσέγγιση τοῦ πολυπλοκοῦ πολιτιστικοῦ συστήματος, τίς παραμέτρους τοῦ ὁποῖο προσπαθοῦν νὰ ὀρίσουν καὶ μὲ τὴ βοήθεια διεπιστημονικῆς συνεργασίας. Ἡ ἀνάνυσή του, ὀχι τοῦ ἱστορικοῦ γεγονότος, ἀλλὰ τῆς συνολικῆς ἀνθρώπινης δραστηριότητος καὶ τῶν διαδικασιῶν πού τὴν συνιστοῦν ἀποτελεῖ φυσικὰ τὸν τελικὸ στόχο.

Παράλληλα ἡ συζήτηση προβλημάτων τέτοιου εἶδους, πού συνήθως χαρακτηρίζονται μὲ τὸ γενικὸ ὄρο «Νέα Ἀρχαιολογία», ἀποκαθιστᾶ ἓνα ἐπιπέδο κριτικὸ διαλόγου, πού εἶναι συχνὰ περισσότερο ἀπὸ ἀπαραιτήτος.

Τὰ περιεχόμενα τοῦ 2ου τεύχους περιλαμβάνουν: Α. Δουλιγέρη - Ἰντζούλογλου: Σχόλια σὲ μιά θεσσαλικὴ ἐπιτύμβια στήλη. Κ. Κωτσάκη: L. Binford: Στοιχεῖα γιὰ τὴ θεωρία τῆς ἀρχαιολογίας, L. Binford: Ἡ Ἀρχαιολογία ὡς Ἀνθρωπολογία. Ν. Παπαχατζή: Προβλεσσιακῆς λατρεῖες στὴ Θεσσαλία τῶν ἱστορικῶν χρόνων, Γ.Χ. Χουρμουζιάδη: Εἰσαγωγή σὲ νεολιθικὸ τρόπο παραγωγῆς. Κ.Δ. Τσαγγαλά: Προβλήματα καὶ ἀπόψεις γιὰ τὴν ἐρευνα τοῦ Δημοτικοῦ Τραγοῦδιου σὲ φυσικὸ τοῦ περιβάλλον. Γ. Μανιάτη: Μέθοδοι χρονολόγησος ἀρχαίων ὑλικῶν. Ν.Ι. Σπηλιόρη καὶ Α. Κοντόπουλου: Παράδειγμα κρειακῆς παραμορφώσεως. Κ. Κωτσάκη: Τρία οἰκίσματα τοῦ οἰκίσμου τοῦ Σέσκλου, Α. Μπιάτζιου: Πύργος. Ἐνας προϊστορικὸς δορυφορικὸς οἰκισμός.

ΑΝΘΛΟΛΟΓΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗΣ

Η ΚΑΤΟΙΚΙΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ
ΑΠὸ τὸ 15ο ἕως τὸ 20ο αἶώνα

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ Ἰορδάνη Δημακοῦλου

Ἀνθολογία ἐλληνικῆς ἀρχιτεκτονικῆς Ἐπιμέλεια Ἰορδάνη Δημακοῦλου

Ἐκδοση τοῦ Ὑπ. Πολιτισμοῦ καὶ Ἐπιστημῶν, Ἀθήνα 1981.

Πρόκειται γιὰ μία καλοργανωμένη «ἀνθολογία» τῆς κατοικίας στὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τὸν 15ο ἕως τὸν 20ο αἶώνα. Χρήσιμη καὶ εὐχάριστη μὲσα σὲ πλῆθος βιβλίων πού ψάχνουν τὸς «ρίζες μας» σὲ ὅ,τι ἀπομένει ἀπὸ τὴ νεότερη ἐλληνικὴ ἀρχιτεκτονική.

Ἑλληνικὸ πᾶπυρο

E. G. Turner

Μορφικὸ ἴδρυμα Ἑθνικῆς Τραπέζης, Ἀθήνα 1981

Μεταφρασμένο ἀπὸ τὸν παπυρολόγο Γ. Μ. Παράσσηλου σὲ ἀπλή γλώσσα, τὸ βιβλίο αὐτὸ τοῦ διακεκριμένου

του Άγγλου παπυρολόγου Ε. G. Turner μπορεί να διαβαστεί από τόν καθένα. «Ο αναγνώστης μπορεί να είναι κριτικός των κειμένων, ιστορικός ή να άνηκει στο καλλιερημένο αναγνωστικό κοινό και να ένιωσε τό ένδιαφέρον του να κεντρίζεται από τήν ιδέα ότι έρχεται σέ άμεση έπαφή με συγγραφείς που έζησαν πριν από δύο περίπου χιλιετίες... Ο ίδιος ό πάπυρος είναι ένα από τό λαμπρότερο κληροδοτήματα του αίγυπτιακού πολιτισμού στις ίστερότερες εποχές... Στο βιβλίό ό συλλογικός όρος «πάπυροι», κάθε φορά που χρησιμοποιείται ... αναφέρεται σέ ελληνικά και λατινικά κείμενα. Τά περισσότερα κείμενα γράφτηκαν κατά τή χιλιετία που κατείχαν οι Έλληνες τήν Αίγυπτο (χρονδρικά, από τόν Μέγα Άλέξανδρο έως τόν 8ο αιώνα μ.Χ.) και διασώθηκαν στή στενή άμμο τής Αίγυπτου...»

Μερικά από τά πολυτιμότερα κείμενα τής ελληνικής γραμματείας σώζονται μόνο σέ αντίγραφα για τό όποια μόχθησαν γραφείς που κανονικό τους επάγγελμα είχαν τήν αντίγραφη έγγραφων.

Les mécaniciens grecs. La naissance de la technologie

Bertrand Gilles
Le seuil, Paris 1980

Οι Έλληνες μηχανικοί. Η γέννηση της τεχνολογίας.

Πρόκειται για μία σοβαρή και τεκμηριωμένη μελέτη που στις 240 περίπου σελίδες τής δίνει μία σαφή εικόνα τής εξέλιξης τής τεχνολογίας στήν Έλλάδα.

ΠΑΥΣΑΝΙΟΥ ΕΛΛΑΔΟΣ ΠΕΡΙΗΓΗΣΙΣ ΒΟΙΩΤΙΚΑ - ΦΩΚΙΚΑ

Παυσανίου, Έλλάδος περιηγήσις: Βοιωτικά - Φωκικά.

Έκδοτική Άθηνών. Άθήνα 1981

Η ολοκλήρωση του έργου αυτού που πραγματοποιήθηκε χάρη στον Καθηγητή Ν. Παπαχατζή είναι μια από τις πολύ μεγάλες προσφορές στη μελέτη του τόπου μας. Δεν πρόκειται για άπλη μετάφραση με σχόλια. Είναι ένα έργο που εξετάζει «σφαιρικά» τή μαρτυρία του Παυσανία. Μυθολογία, ιστορία, αρχαιολογία, τοπογραφία είναι τόσες πτυχές που μάς βοηθάν να ακολουθήσουμε τόν Παυσανία στήν περιήγησή του, καταλαβαίνοντας και τήν παραμικρή λεπτομέρεια. Τό κείμενο συνοδεύεται από σωστά διαλεγμένες φωτογραφίες και επεξηγηματικούς χάρτες.

Όδηγός του Μουσείου Μπενάκη

Άγγελος Δεληβορριάς

Άθήνα 1980

Τό βιβλίό αυτό δεν είναι μονάχα όδηγός του Μουσείου Μπενάκη. Είναι

ένας όδηγός τής ελληνικής τέχνης. Καλογραμμένος, διαβάζεται εύχαιρίστα και προσφέρει έγκυρη πληροφόρηση τόσο στον έπισκεπτή του Μουσείου όσο και στον άπλο αναγνώστη, που μπορεί να χαρεί τή διαλεγμένη εικονογράφηση.

Άρχαία ελληνική τέχνη Τζών Μπρόρντμαν

Έκδ. Υποδομή Ε.Π.Ε. Άθήνα 1980

Σέ μετάφραση του Άνδρέα Παππά και με επιστημονική θεώρηση τής Ντ. Άλβανού, κυκλοφόρησε τό κλασικό πιά έγχειρίδιό τής Άρχαίας ελληνικής τέχνης του Άγγλου Καθηγητή J. Boardman (1η έκδ. 1964). Στις 276 σελίδες και 250 περ. φωτογραφίες ό αναγνώστης θά βρεί μία άρτια προσέγγιση τής άρχ. ελληνικής τέχνης — από τή γεωμετρική ως τήν ελληνιστική περίοδο — που θά τόν οδηγήσει στήν κατανόηση τής Δυτικής τέχνης.

Άνακαλύπτοντας τήν Έλλάδα

Ζωγράφοι και περιηγητές του 19ου αιώνα

Φανή-Μαρία Τσιγκάκου

Έκδοτική Άθηνών Α.Ε., Άθήνα 1981

Οι Ρομαντικοί καλλιτέχνες του 19ου αιώνα ήταν εκείνοι, που άνακάλυψαν έσαν τήν Έλλάδα.

Αυτό είναι τό πρώτο βιβλίό που άναπλαθεί τήν πραγματικότητα και τό μόνο μαζί τής Έλλάδας, όπως τά συνέλαβαν, τά εξέφρασαν και τά μορφοποίησαν μέσα από τά έργα τους ζωγράφοι, αρχιτέκτονες, αρχαιολόγοι και συγγραφείς από τήν Άγγλία.

τή Γαλλία, τη Γερμανία και την Ίταλία, που κατέφθαναν στην Ελλάδα με σκοπό να εξερευνηθούν και να καταγράψουν τους ναούς και τους αρχαιολογικούς χώρους.

Greek Art and the Idea of Freedom

Denys Haynes

Thames and Hudson, London 1981

Μέσα στο συνθετικό αυτό έργο «Η ελληνική τέχνη και η ιδέα της ελευθερίας» ο Δ. Haynes δείχνει πόσο στενά συνδεδεμένη είναι η τέχνη — από τον 8ο έως τον 2ο αιώνα — με την ιδέα της ελευθερίας του ανθρώπου. Ο συγγραφέας συγκρίνει τις διάφορες μορφές έκφρασης: τέχνη, φιλοσοφικά κείμενα, φιλοσοφία και πολιτική για να φτάσει στο συμπέρασμα ότι η ελληνική τέχνη καθρεφτίζει την ιδέα της αυτονομίας και της υπευθυνότητας του ατόμου.

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΒΑΡΒΑΡΟΤΗΤΕΣ

‘Η «πυραμίδα» στο Έλληνικό του Άργους

Δύο χιλιόμετρα ΒΔ του γνωστού χωριού Κεφαλάρι, στην επαρχία του Άργους, βρίσκεται το εικονιζόμενο πυραμιδοειδές κτίσμα, το όποιο, μαζί με άλλο του ίδιου τύπου, αλλά λιγότερο καλά διατηρημένο κοντά στο χωριό Ληγουριά της Άργολίδας, με-

λέτησε ο Άμερικανός αρχαιολόγος L.E. Lord (“The Pyramids of Argolis”, Hesperia 1938, σελ. 481-527). Ένα εκτεταμένο ρεπορτάζ για το θέμα της «Πυραμίδας του Έλληνικού» έχει δημοσιευτεί και στην τοπική εφημερίδα «Ασις του Άργους» (18-4-1937) με αίτημα την αξιοποίηση του μνημείου.

Τό μνημείο είχε εντυπωσιάσει για τη μοναδικότητά του και τα μέλη της Γαλλικής Έπιστημονικής Αποστολής στο Μοριά, του 1829, που το άποτύπωσαν και το δημοσίευσαν σε ξεχωριστή γκραβούρα στο μεγάλο ην folio λευκωμια που εκδόθηκε μετά την επιστροφή τους στη Γαλλία (βλ. Expédition Scientifique de Morée, vol. II, Paris 1833, σελ. 107), καθώς και αργότερα το Γερμανό αρχαιολόγο Th. Wiegand (βλ. Mittheilungen 1901, σελ. 241-246).

Παρά τη μοναδικότητά του (δεν υπάρχει άλλο παρόμοιο πυραμιδοειδές μνημείο στην Ελλάδα), όχι μόνο δεν έχει έστω και στοιχειώδως συντηρηθεί ή αναστηλωθεί (ανάμεσα στους πλευρικούς ογκόλιθους έχουν φετρώσει θάμνοι, που συντελούν στην αποκόλλησή τους), αλλά στις αρχές του 1978 μετά από άδεια που είχε δώσει η τότε Έφορος Αρχαιοτήτων Άργολίδας κ. Εύ. Πρωτονοταρίου - Δελιάκη, κτίστηκε σε απόσταση... 100, περίπου, μέτρων από το μνημείο ο εικονιζόμενος ναός (δευτερός στο μικρό οικόσιμο του Έλληνικού, ο οποίος διεθέτιε και άλλον, που διόλου δεν «γεμίζει» κατά τις ιεροτελεστίες...). Διαμαρτυρίες του τότε νεοιδρυμένου Πολιτιστικού Όμιλου Άργους προς το Μητροπολίτη Άργολίδας κ. Χρυσόστομο Δεληγιαννόπουλο, συνοδευόμενες με την υπόδειξη ότι ο ναός, αντί να κτιστεί τόσο κοντά στο μνημείο και παραμορφώσει, έτσι, την όλη προοπτική του, μπορούσε κάλλιστα να ανεγερθεί λίγο μακρύτερα και, μάλιστα, σε **μοναστηριακή** έκταση, δεν έφερε κανένα αποτέλεσμα. Ή, μάλλον, προκάλεσε το **αντίθετο** αποτέλεσμα:

ομα: επιταχύνθηκαν οι οικοδομικές εργασίες...

Τό 1981, νέα βαρβαρότητα διαπράχθηκε (προεκλογικά, βέβαια...). Μέ απόφαση του Προέδρου του οικισμού (και γιού του ιερέα που προωθούσε την ανέγερση του ναού), μουλντόζες άρχισαν να «τράνωε» τό πίσω (πρός Β.) τμήμα του λόφου όπου τό μνημείο, γιά νά δημιουργήσουν ποδοσφαιρικό γήπεδο, **μέσα στην κοίτη του χειμάρρου** που περνάει στους πρόποδες του! Οι «εργασίες» διακόπηκαν σέ κάποια στιγμή, από καταγγελία φιλότιμου κατοίκου στην Αρχαιολογική Υπηρεσία. Στο μεταξύ, είχε προλάβει νά ξεθεμελιωθεί παμπάλαιο πηγάδι, της εποχής της Τουρκοκρατίας και τό παλιότερο κτίσμα στον οικισμό, που βρισκόταν λίγο πιά κάτω από τό μνημείο, αλλά και νά κοπεί ολόκληρη «φέτα» από τό λόφο.

Βασ. Δωροβρινός

«Τουριστικό περίπτερο» πάνω στο λόφο «Ασις» του Άργους

‘Η πολεοδομική κακοδαιμονία και τό χάος που κυριαρχούν στό Άργος κατέληξαν και στην «αξιοποίηση» του λόφου της Άσιδας (ωστόσοτέρα, «Δειράδας»). Στο λόφο βρίσκεται η άπαρχή του οικισμού του Άργους και έκει ιδρύθηκε η πρώτη πόλη. ‘Ο χώρος είχε κηρυχθεί αρχαιολογικός από τό 1934, ήδη, ενώ οι πρώτες άνασκαφές έγιναν, στις αρχές του αιώνα, από τόν W. Vollgraf.

Στήν κορυφή του βρίσκεται παμπάλαιο έκκλησάκι του Προφήτη ‘Ηλια, που κηρύχθηκε διατηρητέο μνημείο τό 1980, σάν μοναδικό δείγμα λαϊκής έκκλησιαστικής άρχιτεκτονικής στό Άργος.

“Όμως, από την εποχή της Χούντας και, συγκεκριμένα από το 1972, με έντοια της του Διευθυντή της «Περιφερειακής Διοικήσεως Πελοποννήσου και Δυτικής Στερεάς» Ελλάδος» Καρύδας, είχαν εκπονηθεί «αχέδια» για την ανέγερση «εξοδοχειακής μονάδος» πάνω στο λόφο. Στά «σχέδια» αντιτάχθηκε η ‘Αρχαιολογική Υπηρεσία. Μετά τη μεταπολίτευση το 1974 οι τοπικοί βουλευτές της «Νέας Δημοκρατίας» άρχισαν πιέσεις για την προώθηση του «έργου». Τελικά, το υπουργείο Πολιτισμού υποχώρησε σε αυτές, με την «παράχωρηση» αντί του ξενοδοχείου να ανέγερθεί «τουριστικό περίπτερο». Με φροντίδες του τότε Γενικού Γραμματέα του Τουρισμού Τζ. Τζαννετάκη εξουδετερώθηκαν τα τελευταία έμποδια και το 1981, λίγο πριν από τις εκλογές, άρχισε να κτίζεται το «περίπτερο». Το κτίσιμό του, **αίγα μόλις μέτρα από το εκκλησάκι του Προφήτη ‘Ηλια**, ολοκληρώθηκε πριν λίγο, παραμορφώντας εντελώς την προοπτική του όλου τοπίου, όπως φαίνεται και στη φωτογραφία.

Πολλοί κάτοικοι του ‘Αργους όμοιοι, τώρα, ότι κι αν άκομα κτιζόταν το «περίπτερο», θα μπορούσε να γίνει λίγο πιο κάτω, στην προς νότιο πλευρά του λόφου, ώστε να είναι περισσότερο άθεατο, επιτρέποντας, βέβαια, τη θέα του αρχαιολογικού τοπίου σε όσους θα το συχνάζουν. ‘Εξάλλου, κανείς δεν έχει πει ή εγγηγήσει πού θα σταθμούν τα αυτοκίνητα των επισκεπτών του περιπτέρου. Προβλέπεται ότι ο χώρος γύρω απ’ το εκκλησάκι (στον οποίο υπάρχουν πολλές αρχαίες τήρες) θα μεταβληθεί σε «άγριο πάρκιγκ». ‘Αξίζει να σημειωθεί ότι, και στην περίπτωση αυτή, δεν υπήρξε αντίδραση της εκκλησίας για την όλη παραμόρφωση του χώρου γύρω από το ναΐοκο. Πληροφορίες επίποτου αναφέρουν ότι σχεδιάζονταν και αυτού η κατασκευή πριν «κρημνίσει», για να ξανακτιστεί «καινούριος» ναός λίγο μακρύτερα, σύμφωνα με τη σύγχρονη «τάση» στην ‘Αργολίδα να κρημνίζονται οι παλαιοί ναοί για να ξανακτιζονται «μοντέρνοι» (στο ‘Αργος, καταδοφάστηκαν, έτσι, οι ναοί του ‘Αγ. Βασιλείου και του ‘Αγ. Δημητρίου, για να αντικατασταθούν με οικοδομικά τέρατα).

‘Αλλωστε, αυτό τον καιρό γίνεται δημόσιος έρανος στο ‘Αργος, για την «ανάκαινιση» του ναού της Παγανίας «του Βράχου» ή «Πορτοκα-

λόσας», του αρχαιότερου ναού της πόλης (11ος αι.), χωρίς να έχει ζητηθεί από τη Διεύθυνση Βυζαντινών ‘Αρχαιοτήτων έγκριση για τις **συγκεκριμένες** επεμβάσεις που θα γίνουν.

Βασ. Δωροβίτην

Νά μὴν καταστραφούν ἀρχαιολογικὲς μαρτυρίες

Τό νησίό Γυαλί είναι μία ἀπό τίς τρεῖς πηγές ὀψιδιαίου στήν (σημερινή γεωγραφική) ‘Ελλάδα, ὅπου οἱ ἄλλες δύο εἶναι ἡ Μήλος καί ἡ ‘Αντίπαρος.

‘Ο ὀψιδιαῖος (ἢ ὀψιανός) μαῦρη, γυαλώδης ἠφαιστειαγενής πέτρα — μέ ἄσπρες βούλες στήν περιπτώση Γυαλί, καί περισσότερο διαφανής — εἶναι ἀπόδειξη ἐπικοινωνιῶν στήν ἀρχή τῆς Νεολιθικῆς ἐποχῆς, γύρω στό 6500 π.Χ., στό Αἰγαίο πού ὅπως φαίνεται δέν χωρίζε, ἀλλά ἔνωσε τή νησίά μας. ‘Η χρήση του σέ μία περιοχή ὅπου δέν ὑπάρχει σέ φυσική μορφή (οἱ πηγές γενικά στή Μεσόγειο καί τῆ Μέση ‘Ανατολή εἶναι ἐλάχιστα) δείχνει ὅτι τό ὕλικό εἶχε μεταφερθεῖ ἀπό ἄλλο, ἀπό μία ἀπό τίς τρεῖς πηγές του στό Αἰγαίο. ‘Η μεταφορά αὐτή τοῦ ὀψιδιαίου σέ μία τοποθεσία μακριά ἀπό τήν πηγή του εἶναι σαφῆς ἐνδειξη ἐπικοινωνίας μεταξύ προϊστορικῶν κοινοτήτων, κάτι πού παλιά εἶχε θεωρηθεῖ ἀδύνατο λόγω τῶν μεγάλων ἀποστάσεων καί τῆς ἔλλειψης μέσων.

‘Ο ὀψιδιαῖος λοιπόν (κατάλληλος γιά τήν κατασκευή αἰκμηρῶν εργαλείων, ὄπλων, κοσμημάτων καί μισοαιώνων παπέδων) ἦταν ἀντικείμενο ἐκτεταμένου ἀνταλλακτικοῦ ἐμπορίου, ἀν καί ὄχι βέβαια ἐνός ἐμπορίου ὅπως τό ἐννοοῦμε σήμερα, εἴτε σάν τακτική προμήθευσης, εἴτε σάν ἐμπαιρική σκέψη. ‘Η ἀνάλυση δέ ἱχνοστοιχείων μέ ὀπτική φασματογραφία (Trace - Element Analysis) ἐπιτρέπει τόν ἐντοπισμό τῆς πηγῆς, χάρη στά στοιχεῖα πού ἀποτελοῦν τό ὕλικό μιάς περιοχῆς (ὅπως τό Βάριο, Ζιρκόνιο, κλπ.). ‘Ενα γλυπτό κοχύλι βρέθηκε σέ Μινωικό χωρο στήν Κρήτη, καί ἀρχικά θεωρήθηκε ἀπό τόν Sir Arthur Evans) τίς προέβλε ἀπό τό Lipari, ἔξω ἀπό τή Σικελία πρὸς Βορράν. Οἱ νέες ὄμως μέθοδοι ἀνάλυσης ἀπέδειξαν ὅτι ἦταν ὀλικό

ἀπό τήν πηγή Γυαλί. Τό πιο πιθανό εἶναι ὅτι κάθε τόσο κάποιο πλεούμενο θά ἐρχόταν, τό πλήρωμα θά λάεξε μόνου του τό πέτρωμα πού ἤβλε, καί ἀπό νησί σέ νησί (πολύ ἱκανοί ναυτικοί μέ κρησά μοναχά, ἡ μικρά κοινότητα τύπου κανό — ἐπειδή τό παλιά χρησιμοποιοῦθηκαν πολύ ἀργότερα) θά ταξίδευαν ἀνταλλάσσοντας τόν ὀψιδιαῖο μέ τίς προμήθειες πού χρειαζόνταν. ‘Αν σκεφθοῦμε τόν κόπο καί τόν κίνδυνου τῆς μεταφοράς τοῦ ὀψιδιαίου (ἀκατέγραστοῦ ἡ σέ πυρῆνες) καταλαβαῖνουμε ὅτι ἦταν πολυτιμῶς.

Μαζί μέ τήν ἀνταλλαγῆ τῶν αγαθῶν βέβαια, γινόταν, ἄνω τῆς ἐπικοινωνίας, καί ἀνταλλαγῆ ἰδεῶν, καί δημιουργία δικτύων ἐπικοινωνιῶν γιά ὀργανωμένο ἐμπόριο ἀγρότερα. Τό Γυαλί ἦταν λοιπόν τμήμα ἐμπορικοῦ δικτύου τῆς Νεολιθικῆς ἐποχῆς. Μέ ἐξέλιξασε ἐπομένως ἡ πληροφορία, ὅτι τό ‘Ανατολικό μέρος τοῦ νησιού πούλήθηκε σέ ἰδιότη (καί μάλιστα μέ ἰδιότητα ὀρυχείου).

Πιστεύουμε ὅτι ἡ πηγή τοῦ ὀψιδιαίου, Γυαλί, εἶναι μέρος τῆς κληρονομιάς τῶν Νισουριωτῶν, ὄλων τῶν ‘Ελλήνων, καί κάθε ἀνθρώπου, ἐπιπλέον ὁ χώρος αὐτός να παραμείνει ὀρατός καί ἐπισκέψιμος γιά ταξιδιωτές (ἰδίως ἡ βραχώδης περιοχή πού βλέπει κανεῖς ἀπό τό ἀγκυροβόλιο), καί διατηρημένος γιά ἐρευνητές (π.χ. γίνονταν ἐπεξεργασία τοῦ πετρώματος ἐπί τόπου);

Μιτ. Μητρόπουλος

ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ

ΠΗΛΙΝΟΙ ΤΡΙΠΟΔΕΣ

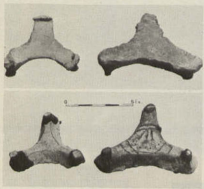
‘Από τόν Τυρναβό

‘Από πρόσφατες ἐκκαφές θεμελίων στήν κωμόπολη τοῦ Τυρναβῶ ἐρέθησαν πηλίνοι τριπόδια, ἀναγόμενοι εἰς τήν βυζαντινήν καί μεταβυζαντινήν προανώστη ἐποχή. Προσδιορίζεται δέ ἡ ἐποχή αὐτή ἀρ’ ἐνός μέν ἀπό τά εὐρεθέντα πηλίον τῶν τριπόδων λωπιά ὀστρακα, ἐγγράμματα καί ἐγγράμματα, ἀρ’ ἑτέρου δέ ἀπό τήν ὑπάρχουσα εἰς τά ἀκρα τῶν τριπόδων (δύναχος) ποσότητα πράσινου συνήθως ἡ καφέ σμάλτου.

‘Η χρήση τῶν τριποδομένων τοῦτων εἶναι ἀμφισβητούμενη διότι δέν ὑπάρχει, σέ μάς τοῦλάχιστον, κάποια μαρτυρία γιά τόν σκοπό πού προορίζονταν.

Κατά τήν ἀποψη τοῦ ἀρχαιοφίλου,

ιστοριοδίφης καί φιλου κ. Γ. Γ. Γουργιώτη από την Λάρσα, πρόκειται περί βάσεων πύων στίς όποιες έποθετούντο τά νωπά άγγεία μέσα στον φούρνο για ψήσιμο. Δηλαδή έποθετούντο μέσα στον φούρνο οι τριποδίσκοι με τον άνωχαρ προς τά πάνω καί την ράχη προς τό δάπεδο του φούρνου καί πάνω σ' αυτούς έμπαινε τό άγγείο πριν ψηθί. Αυτό γινόταν για νά μήν άκουμπούν στό δάπεδο τά άγγεία καί λερώσουν ή κολλήσουν.

Τήν άποψη του ό κ. Γ. Γ. Γουργιώτης άσπείζει εις τήν άνεύρεση παρομοίων πηλίνων τριπόδων εις τήν κινεζική άγγειοπλαστική καί στό γεγονός ότι οι άνωχες των τριπόδων φέρουν ίχνη σμάλτου, πού χυνόταν από τά νωπά άγγεία, τά έπαλειμμένα με σμάλτο στήν έξω έπιφάνειά τους.

Κατά τήν άποψη μου όμως (έπειδή έδουχε νά έχω στήν συλλογή μου περίου 20 τέτοιους τριποδίσκους)

δέν πρόκειται περί βάσεων για τό ψήσιμο των άγγείων άλλα περί άντικειμένων μένων της κουζίνας. Δηλαδή όπως καί σήμερα υπάρχουν μεταλλικές βάσεις (καί πολλές άπ' αυτές πτυσοόμενες) πάνω στίς όποιες τοποθετούνται ζεστές κατασφάρες ή πιτάτα για νά μή φθειρόνται τά έπιπλα, για τόν ίδιο σκοπό, εις εποχή μάάλιστα βασικώς πηλίνων άντικειμένων, οι τριπόδες έχρησιμεύσαν για βάσεις θερμών ή λερωμένων, από κηνούς εις τήν έξωτερικήν των πλευράν, άγγείων.

Γιά τήν άποψη αυτή έρχονται ως ένισχυτικά καί τά έξης:

- α) Πολλοί άπ' αυτούς τούς τριπόδες έχουν εις τό έσωτερικόν τους έλαφρά καί ύποτυπώδη διακόσμηση (γραμμές, τελείες, άστερίσκοι). Αν ήταν βάσεις για ψήσιμο άγγείων δέν ύπήρχε κανείς λόγος για μία τέτοια περιττή πολυτέλεια.
- β) Τά ίχνη σμάλτου πού φέρουν στόυς άνωχας είναι ένός μόνον στρώματος. Αν ήταν βάσεις για ψήσιμο άγγείων θα έχρησιμεύσαν πολλές φορές για τόν ίδιο σκοπό, άλλό τότε κάθε φορά θα έχύνετο από κάθε άγγείο καί διαφορετικό χρώμα σμάλτου, όποτε θα ύπήρχαν διαδοχικά στρώματα σμάλτου στόυς άνωχας.
- γ) Ξε κανένα ψημένο άγγείο δέν βρέθηκαν ίχνη των άνωχων. Έφ' όσον κατά τήν άποψη Γουργιώτη, πάνω σ' αυτούς άκουμπούσαν οι βάσεις των άγγείων, καί έφ' όσον αυτά ήσαν ακόμη νωπά, θα έπρεπε νά

άποτυπωθούν ίχνη στριβέως των βάσεων των άγγείων πάνω στόυς τριπόδες.

Γιά όλους αυτούς τούς λόγους πιστεύω ότι ήταν βάσεις για τοποθέτηση ζεστών ή κηνιομένων στήν έξωτερική έπιφάνεια πιτών ή χυτράν. Έφ' όσον άλλωστε σήμερα έχουμε ανάλογα μεταλλικά είδη για τίς ίδιες χρήσεις στήν κουζίνα ή τήν τραπέζια, νομίζω ότι αναλογικά θα πρέπει ν' αποδώσουμε τήν ίδια χρήση καί στόυς πηλίνους τριπόδες του Τυρνάβου.

Δέν γνωρίζω άν καί εις άλλες περιοχές της Έλλάδος έχουν βρεθί παρόμοια άντικείμενα, άλλα δέν τά έχω ίδί καί σε κανένα Μουσείο μας.

Έμμ. Γ. Καραμανώλης

Συλλέκτης

Αντιπρόεδρος Αρχαιοφιλικής Άριστής

Μία καλή ιδέα: από τόν άναγνώστη μας κ. Μάριο Σαθουλιδη λάβαμε μία έπιστολή όπου αναφέρεται, μεταξύ άλλων, τό έξης: «Έναρη συνεργασίας με τό Υπουργείο Πολιτισμού καί Έπιστημών ώστε να δημοσιεύονται μέσω των σπηλών του περιοδικού φωτογραφίες καί στοιχεία πού άφορούν άντικείμενα κλαπέντα από μουσεια, συλλογές ή εκκλησίες. Με τόν τρόπο αυτό θα μπορούσαν καί οι άναγνώστες νά βοηθήσουν στήν τυχόν άποκάλυψη άρχειοκαπηλών. Τό σύστημα αυτό εφαρμόζεται στό έξωτερικό με πολύ θετικά αποτελέσματα...».

δελτίο συνδρομής

Νά άποσταλεί συμπληρωμένο καί συνοδευμένο από τό αντίτιμο της συνδρομής στό γραφείο του περιοδικού **ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ** όδός 'Αδριανού 72, 'Αθήνα τ.τ. 117, τηλ. 325.32.46.

'Επιθυμώ νά έγγραφώ συνδρομητής για ένα χρόνο — 4 τεύχη — από τό τεύχος άριθμ....

Συνδρομή έσωτερικού: Δρχ. 1.000. 'Οργανισμών καί Ν.Π.Δ.Δ.: Δρχ. 1.500. 'Εξωτερικού (άερος): Εύρώπη \$ 20, 'Αμερική — Καναδάς \$ 22, Αύστραλία \$ 24.

Τρόπος πληρωμής: Ταχυδρομική ή τραπεζική έπιταγή στό περιοδικό **ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ** 'Αδριανού 72, 'Αθήνα τ.τ. 117.

'Επώνυμο ..... 'Όνομα .....
 'Οδός ..... 'Αριθμός .....
 Πόλη ..... Τ.Τ. .... Χώρα .....

'Ημερομ. .... 'Υπογραφή .....